

TRÜKIMEEDIA
Teater.Muusika.Kino
Nr.: 16.09.2015
Tiraaž: 3000

GRAVITATSIOON JA MEIE: BALLETT KUI KEHALISE ÜLETAMISE TRIUMF

Mõtisklus Ruti Murusalu portreefilmide „Sinine kõrb” ja „Ballettmeister” ainetel

KÄRT HELLERMA

„SININE KÕRB”. Stsenarist ja režissöör: Ruti Murusalu. Produktendid: Priit Vaher ja Erik Norkroos. Operaatorid: Erik Norkroos ja Kullar Viimne. Helilooja: Tõnu Kõrvits. Helioperaatorid: Mart Kessel-Otsa, Anti Mäss ja Jevgeni Berezovski. Heli järeltöötlus: Markku Tiidumaa. Monteerijad: Erik Norkroos ja Kersti Miilen. Teksti autor: Piret Suurevälja. Teksti luges Toomas Lõhmuste. Graafiline kujundus: Indrek Köster. Plakati foto: Margit Ossipova. Digibeta, 58 min 3 sek, värviline. © Umberto Productions / Eesti Rahvusringhääling, 2012. Esilinastus 14. III 2012 kinos Artis Tallinas ja 6. IV 2012 Eesti Televisioonis.

„BALLETTMEISTER”. Režissöör: Ruti Murusalu. Stsenarist: Marje Len Murusalu. Produktendid: Priit Vaher ja Erik Norkroos. Operaator: Erik Norkroos. Helilooja: Rainer Jancis. Helirežissöörid: Mart Kessel-Otsa ja Anti Mäss. Monteerijad: Erik Norkroos ja Kersti Miilen. Kujundaja: Indrek Köster. Heli järeltöötlus: Harjo Kallaste. Tõlkija: Ljudmila Reimann. HDCAM, 62 min 50 s, värviline. © Umberto Productions, 2014. Esilinastused 18. IV 2014 kinos Artis Tallinas ja 30. XII 2014 Eesti Televisioonis.

Maast lahti

Pärast seda, kui olin vaadanud **Kaie Kõrbist** ja **Mai Murdmaast** tehtud portreefilme ja pidanud endamisi aru, mis mulle nende puhul meeldis ja mis mitte, otsisin kaua võtit, kuidas oma mõtteid jagada. Olin algusest peale kindel, et ei taha kirjutada traditsioonilist filmiarvustust, kritiseerida kõnealuste linasteoste sisulisi ja vormilisi finesse, näidata näpuga kaadrikompositsiooni või valgusrežiit peale, ühesõnaga, eritleda teoste voorusi ja puudusi ilma liigsete remarkideta. Ka poleks aus teha filmitegijaile etteheiteid ainuüksi seetõttu, et ma ise lähenesin teemale *a priori* hoopis teisiti ja jätsin seetõttu märkamata nende taotlused ja vaatenurga.

Paratamatult läks mõte uitama balletiradadelt kaugemale. Kuna olen ise tihedamalt seotud kirjandusega, esmapilgul balletikauge alaga, tekkis mul kõigepealt küsimus, kui palju meil üldse on kirjanikke, kelle loomingut lugesdes tekib tunne, et see viib meid kasvõi korraks õhku? Et me läheme lendu, pääseme maast lahti? Et me oleme *üleväl*? Ülevuse tunne viitab ju eesti keeles nimelt *üleväl olemise* tunde. Ja see *üleväl olemine* ei tähenda üksnes lenda-

TRÜKIMEEDIA
Teater.Muusika.Kino
Nr.: 16.09.2015
Tiraaž: 3000

„Sinine kõrb”,
2012. Režissöör
Ruti Murusalu.
Baleriin Kaie
Kõrb.

mist, maast lahti rebitust, niisama õhus hõljumist, vaid osutab ühele erilisele seisundile – *tõstetusele*, argielust eemal, sellest kõrgemal olemisele.

Kui meie poeesiapärandist selle tunde peegeldusi siiski leiab, siis proosatradiitsioon on iseloomult üsnagi maine. Maakeel, maarahvas, maainimene – juba ajalooliselt on need meile *ülevaol olemisest* ja lendamisest lähedased mõisted. Selles kontekstis kõlab **Betti Alveri „Lendav linn”** (1979. aastal ilmunud luulekogu pealkiri) harukordselt poeetilisel. Üldiselt meie kirjakuultuuris suuremat ei lennata. Taevakeel, taevarahvas, taevainimene –

kuidas see meie kõrvus kõlab? Võõralt, eks ole.

Pigem armastame kiidelda, et meie juured on maas. See ei säästa meid küsimusest, kus siis on meie latv? Või koosnemegi ainult mööda maad roomavast risoomsest juurestikust, „tuhandest platoost”, millel puudub nii kese kui ka vertikaalne mõõde – kui meenutata prantsuse nüüdisfilosoofide **Gilles Deleuze’i** ja **Felix Guattari** teooriaid?

See, et tänane kultuur soosib elulähedust – ja just *elu taaka*, elu madalamate kihtide eksponeerimist –, sobib eestlase eluhoiakuga, mis on ikka ol-

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

nud pigem maine ja maalähedane kui kõrgemale kütinitav. Ideaalide poole õhkab ja ülevust januneb eestlane ainult isamaad armastades, aga seegi armastus on üsna konkreetne ja maamullane, kui sõna-sõnalt võtta.

Jah, maaläheduse kultustamises pole eestlasele võrdset. Ära hõlju pilvedes, tule maa peale, ütleb üks eestlane teisele, surudes viimase mõnuga ninapidi porri, ja kui võimalik, litsub kirsaga veel pähe ka. Ka *kirjanduspõllul kündes (sic!)* on hõlbus äärmusesse jõuda. Sealgi on edumaa neil, kes ninapidi mullas. Hea ja kindel praktika on olla lihtne ja maadligi, tervet talupojamõistust väärtustav – *terve talupojamõistus* on üks meie kultuuriline mantra, mille kõrval kõik muud argumendid kahvatavad –, pealegi on sellelt pinnalt hõlbus kõik ülejäänud lähenemised naeruväärseks kuulutada. Mis teha, lõrts musta pori näkku ja muti metroo on meile mõistetavamad nähtused kui kirkastumine, ekstaas või pääsemine gravitatsioonist.

Ometi on neidki, keda huvitab kunst, mille peategelane on transsendents koos selle juurde kuuluvate elementidega – nii väljumisega ajast kui ka pilvedes hõljumisega. Kas see ongi nii võimatu? **Immanuel Kanti** järgi olevat transsendentne tunnetus inimteadvusele apriorselt omane.

Kust seda veel otsida, kui mitte balletist?

Inimesed nagu meie

Nii „Sinine kõrb“ kui ka „Ballettmeister“ on tehtud selge *meie*-suhtega. Mis see tähendab? Seda, et tegelane on inimene *meie* hulgast, abitu ja haavatav, aeg-ajalt hädas, õnnetu ja haige. Kas selline hoiak üllatab? Paraku mitte. Sellist suhtumist kannab enamjagu

tänases kultuuris produtseeritavatest eluloofilmidest, raamatutest ja rohkem või vähem dokumentaalse põhjaga teatritükkidest. Võibolla see teebki need nii populaarseks? Mis ka ei oleks, paistab, et pakkumine pole veel nõudmist ületanud.

Mis on elulooaineliste teoste tulva põhjuseks? Inimlik uudishimu? Soov veenduda, et väljapaistvad isikud on ühtlasi ka inimesed meie hulgast, et nende mured ja rõõmud on sarnased meie omadega? Et nad pole meist paremad ja teistsugused, vaid sama-sugused *kannataavad inimesed* nagu me kõik?

Tulemuseks on hulk teoseid, sealhulgas eluloofilme, mis üritavad andekatelt inimestelt nende saladust võtta – kui ka mitte otseselt seda paljastada ega röövida, vaid seda nivelleerida, redutseerida, selle mütoloogilist koormat vähendada. Kasuks tuleb ka lihtsakoelisuus, tava intellekti võimalikult vähe koormata.

Ka Murusalu filmid on selles mõttes traditsioonilised. Võime tema kangelanadega samastuda, vähemasti osaliselt. Ühelt poolt filmid justkui ehitavad erakordse isiksuse müüti, teisalt lõhuvad seda.

Memuaarne retrospektiiv

Need on filmid andekatest inimestest, nende loomingust, nende karjäärist, nende elukäigust – kõigest kokku. Kohati need justkui polekski filmid mitte niivõrd Murdmaast ja Kõrbist, vaid balletiajaloolised pildistused, retrospektiivid, kunstiprotsessi muutumist registreerivad dokumendid. Selle kinnituseks on filmidesse pikitud väärtuslikud arhiivikaadrid **Helmi Puurist, Juta Lehistest, Tiit Härmist, Aime Leisist**, rääkimata Peterburi ja

TRÜKIMEEDIA
Teater.Muusika.Kino
Nr.: 16.09.2015
Tiraaž: 3000

Moskva aastakümnetetaguste balleti-sündmuste jäädvustustest.

Murdmaa filmi ühed põnevamad kaadrid ongi need, kus endised vene baleriinid meenutavad oma hiilgeaegu ja toonase ajastu õhkkonda. Neist õhkub nukrust ja nostalgiat. Ei, mitte igatsust nõukogude aja järele, vaid olukorra järele, mil kunstitegijad polnud rahast sõltuvad.

Siis ei mõeldud rahale, tunnistasid kõnelejad nagu ühest suust. Materiaalses mõttes olid tollal kõik vaesed, rõhutasid nad, aga õhus oli *tohutu idealism*, mis kannustas. „Alguses olid mu asjad nii avangardsed, et publikut peaaegu polnud. Aga keegi ei heitnud seda mulle ette,” sõnab ka Murdmaa.

Raha võim pole ainus, mis täna varasematest aegadest enam loovust

„Sinine kõrb”. Koreograaf Jorma Uotinen ja Kaie Kõrb Helsingis.

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

ohustab. On teisigi põhjusi – eelkõige lihtsustatud elukujutuse invasioon, mis ajab siirdeid kõigis kunstiliikides, ja sellest tulenev keskpärasuse levik. Seda on Mai Murdmaa erinevatel aegadel antud intervjuudes hästi iseloomustanud. Mõned väljanõpped tema öeldust: „Maailmas ei ole keegi enam talendist huvitatud. Meelelahutuse ja popkultuuri pealetung on nii tugev, et süvakultuuri isiksused ei kujune välja. Üks aeg on isiksuste tekkimiseks sobivam kui teine.”

Murdmaaga võib nõustuda. Vaba isiksuse mõõde on täna anakronism, mida keegi peale tema enda ei romantiseeri. Kui temast ühiskonnas midagi ei sõltu, siis pole tal tähtsust – ei tema hingelisel kvaliteedil ega ka andel.

Argielust välja

Ometi on neis inimestes olnud midagi, mis on andnud põhjust neist teha portreefilmi. Mis see on? Mütüdi maagia? Tõepoolest, Murusalu filmide peategelased on teatud mõttes *müütilised komponendid*. Nad jäävad selleks lõpu ni, säilitades suletuse iseendasse. Film küll uurib nende eripära *saladust*, aga käsitleb neid nii, nagu oleksid need inimesed *meie* osad. Ta kõrvutab neid meiega, näidates, missugust vaeva need inimesed on pidanud nägema, et nad *meie* tasandilt kõrgemale pääseksid. Portreeritavate andekus, töökus ja sihikindlus on ilmsed, aga mitte kõik nende iseloomujooned pole mõistetavad – ja just need, mis nad tippu on viinud.

Kuigi näidatakse ka minevikku jäänud hetki, kaadreid nende loominguga läbi aegade, mille kaudu portreeritavate elu panoraamsena lahti rullub, on fookus siiski olevikulisel hetkel, mil tegelane on kaadris inimesena *meie* hul-

gast – mitte isikupärase ja salapärase loojana, kes drastiliselt *meist* erineks.

Nad on samasugused kui *meie*, puutuvad kokku samade probleemidega kui *meie* ja lõppude lõpuks on samasugused olendid kui *meie*. Selline on hoiak, mida ma neist filmidest välja loen. Ja kuigi ma ei tea, kas filmitegija on seda nimme rõhutanud, ei meeldi see hoiak mulle. Oleksin eeldanud pildirea suuremat puhastatust, selgemat kontseptuaalsust, järjepidevamat ideelist karkassi. Oleksin tahtnud, et mulle näidataks andekuse erilisust ja universaalsust korraga. Et ma oleksin jäänud südame põksudes vaatama – nii nagu olen südame põksudes nautinud Kaie Kõrbi ja Mai Murdmaa kunsti.

Filmid olid libisevad ja katkendlikud, minu jaoks liiga argise sihiseadega. Nad ei teeni absoluuti, nad teenivad argist inimest, viivad väljapaistva inimese argisele inimesele lähemale, pütavad nende vahele luua silda, neid lepitada. Lepitust aga pole.

Loovuse hind

Filmid pigem rõhutavad, missugune on hind, mida eriline inimene peab maksma oma loovuse realiseerimiseks. Ikka jääb pinnale võrdlus *meiega* – meie eluga tema tavalisuses, maadligi-olemises ja halluses. *Teise maailma* sündi ei toimu, me ei näe seda või näeme katkendlikult.

See pole hukkamõistuks öeldud. Mulle lihtsalt meeldiks teistsugune orientatsioon rohkem. Oleksin tahtnud, et see *meie*, mis nendest filmidest kõlama jääb, poleks olnud argine ühiskondlik *meie*, mis aeg-ajalt sünnitab suuri isiksusi, kes on küll paljudes elulistest olukordades nagu *meie*, aga pole siiski seesama tavaline, argine *meie*, vaid suur ja universaalne *meie*, kollek-

TRÜKIMEEDIA
Teater.Muusika.Kino
Nr.: 16.09.2015
Tiraaž: 3000

„Ballettmeister“, 2014. Režissöör Ruti Murusalu.
Koreograaf Mai Murdmaa.

tiivne alateadvus, kõiksus – mistahes mõistega me seda *teist maailma* või *teise maailma meiet* ei hõlmaks, see tähendaks ei midagi vähemat kui absoluuti ja iha selle järele – meditatiivset *meiet*, kõrgnivoo *meiet*, gravitatsioonivälist *meiet*. Tähendaks mööndusteta tunnistust, et *ülevaol olemine*, kõrgemaletõus on alati vaev, pingutus, eraldumine *meist*, eemaldumine tavalisest, argisest igapäevaelust.

Ent *teletegijana* on autor professionaalne – näidates portreteeritavat tavalise inimesena, viib ta tema publikule lähemale, tulles vaatajale poolele teele vastu, sest kõik ei hakka kunagi ühtviisi aru saama sellest, miks tegeldakse nii ebapraktiliste asjadega nagu kaunid kunstid, mis iseäranis tänapäeval rahateenimise ajastul on nonsenss ja võib inimese teha puupaljaks nagu püksinõõbi.

Filmide autor reastab kaadreid pideeditundlikult, jättes stseenide vahele parasjagu õhku, juhatab teemasid rahulikult sisse ja välja, ei kiirusta vaatajast ette, kuid siiski mõjub nähtu kohati toore elulise rübuna, muljuva kontekstina, puhtdekoratiivse taustana, eri suundadesse tõmbuva fragmentide reana.

Mõlemad filmid sugereerivad teatud *ühtsustunnet* – pigem ikka nõrka, kui tugevat inimest iseloomustavat ühtsustunnet, sellist ühtsustunnet, mida nii Mai Murdmaa kui ka Kaie Kõrb küll mõistavad, kuid millest nad ise oma ande ja töökuse poolest eristuvad.

Idealismi puudutus

Filmide vaatamise juurde kuulasin ERRi arhiivist pärinevat 1999. aastal tehtud raadiosaadet „*Maailmapilt*“,

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

mille autor oli nüüdseks meie hulgast lahkunud raadioajakirjanik **Terje Soots** ja kus saate külaliseks oli Kaie Kõrb.

Kaie Kõrbiga oli juttu **Maia Plissetskajast**, kes toona oli 73-aastane, kuid esines lavadel edasi. Read Plissetskaja mälestustest, mida saate autor vahepaladena tsiteeris, panid end kuulama. Neist õhkus vapustavat eruditsiooni, kultuuris osaleva ja kultuurist läbi imbunud inimese tarkust. Plissetskaja sõnastatu kaudu ilmnes teravalt kahe baleriini vaheline kultuuriline distant: kontrast, mis ei puudutanud niivõrd mõlema tantsutehnilisi oskusi, vaid väljendus pigem vaimses plaanis. Need, kes on lugenud Plissetskaja mälestusteraamatut „**Mina, Maia Plissetskaja**” (SE&JS: Tallinn, 1997), teavad, millest käib jutt: suure vene baleriini erakordsest vaimujõust, töötahtest, julgusest minna ka kõige karmimates tingimustes vastuoolu, tema omadusest jääda kompromissituks võitlejaks, kes võis minna müüridest läbi.

Sellises võrdluses – pole parata – jäi Kaie Kõrbi osaks olla lihtsalt üks andekas tulnukas noorest kultuurist, kelle lemmikkirjanik oli **Tammsaare**. Kõneluse salvestamise aegu tantsis ta Tuleinglit ja luges sellega seoses **Vale-ri Brjussovi** samanimelist teost. Vene kultuuri tuules oli juttu ka **Puškinist**, lääne kirjanikest vilksatas kõnelusest läbi **Salingeri** nimi.

Saadet kuulanud, jäin juurdlema selle üle, kui palju eesti kirjanduse alusel on balletilibretosid tehtud. Meie balletiloo varasemasse perioodi kuuluvad näiteks **Eugen Kapi** „**Kalevi-poeg**” (1948) ja **Lydia Austeri** „**Tiina**” (1955). **Eduard Tubina** „**Kratt**”, eesti esimene ballett, on läinud ajalukku

sellega, et 1944. aasta 9. märtsi eten- duse katkestasid Estoniale langenud pommid. Seda, et teosele kirjutas lib- reto **Elfriede Saarik**, kes oli Vanemui- se tantsija ja Tubina abikaasa, teatakse ilmselt vähem.

Üks meie viljakaimaid balletiheli- loojaid **Eino Tamberg** on Anton Han- sen Tammsaare novelli põhjal kirjuta- nud lühiballetti „**Poiss ja liblik**”, mille lavastas Mai Murdmaa Estonias 1963. aastal. Hilisema aja näidete hulka kuu- lub **Oskar Lutsu** „**Kevadel**” põhinev ühevaatuseline tantsulavastus, mille töid Vanemuises 2009 lavale koreo- graaf **Ruslan Stepanov** ja helilooja **Ar- do Ran Varres**.

Vahelepõikeks: meenutagem, et Moskva GITISe värskest lõpetanud Mai Murdmaa debüütlavastus Estonia- s oli Eino Tambergi „**Ballett-süm- foonia**” (esietendus 6. juulil 1963). „**Ballett-sümfoonia**” on eesti muusi- kas esimene kaasaegsete tegelastega ballett ning mitmest aspektist uudne, kirjutab **Kristina Kõrver** („Eino Tam- bergi balletid ja nende roll eesti balleti- elus 1960. aastatel”, TMK 2003, nr 10). Tähtsam kui uuenduslik žanrisüntees oli teose psühholoogiline külg ning süžee tinglikkus, on Eino Tamberg ise tulemuse kohta öelnud, pidades oma eesmärgiks väljendada inimlike tun- nete võimalikult laia skaalat.

Kus on meie Tulilinnud ja Tuleing- lid? Neid samahästi kui pole. Ehk läh- heb Tulilindude lendlev-igatsev hõl- landuslikkus vastuollu meie maadligi- meelelaadiga? Ehk väljendub neis liiga kirkalt puhta vaimumaailma pale? Kes teab. Tõsi, **Teet Kask** on meenutanud, et ta tantsis **Mikk Mikiveri** kunagises Draamateatri „**Tõe ja õiguse**” lavastu- ses Indreku vaimu, aga sellest on ikka- gi vähe.

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

Siinses vaimuloos on vahele jäänud etappe, mis annavad tunda nii kultuuriprotsessis osalemisel kui ka selle mõtestamisel. Meie kultuurilises arengus on ajaloolise paratamatusena rõhk olnud pigem vastupanukultuuril, mitte individuaalsel hingelisel arengul. Nii pääsebki meie kultuurilist konjunktuuri kergesti kujundama massiivne skepsis, robustne ja hammustav kriitika, mis kaldub rohkem kui vaja eelistama lohisevat keskpärasust. Idealistlikes liblikamaailmades pole see kohe kindlasti viljakas.

See, et väikese kultuuri puhul on trots kui kategooria esiplaanil, on loomulik ja instinktiivne, see markeerib sisemist vitaalsust, enesesäilitamise tungi, aga sellega liialdamine toob kaasa *jõmmistumise* ja provintsluse.

Idealiste-romantikuid-sümbolite ei mõista eesti kultuurikriitika eriti täni, vähemasti mitte nii hästi, nagu ta mõistab realiste-humoriste-nihiliste, kes kindlasti *ei hõlju pilvedes*, vaid väljendavad *elu paineid* ja reageerivad neile kriitiliselt.

Muide, ka Murusalu filmiportreid kannab tugev sõnum Kõrbist ja Murdmaast kui vastuvoolu ujujatest. See on taas neid tugevasti *meie*-maailmaga siduv sõnum.

Teine maailm

Ometi ütles Kaie Kõrb sessamas raadiosaates välja kõige olulisema: tantsides lähen ma *teise maailma*. Oleksin tahtnud sellest teisest maailmast, millest Kaie Kõrb rääkis, lähemalt kuulda ka temast tehtud filmis. Ballett ju on – rohkem kui miski muu – idealistide kunst, gravitatsiooniga võitlev kunst. Selle tipuks on hüpped, kus tantsija seisatab õhus – ekstaatiliselt hetked, mil tekib illusioon gravitatsiooni ületamisest. Alateadlikult ootab neid ka publik – kui mõtestatud liikumisega kaasneva ülevustunde võimsat puänti. Kui tants muutub üksnes kehaliseks soorituseks, siis see aspekt kaob.

Klassikalise balletti peab tänapäeva moderntantsija piiravaks, aga teistpidi võttes toob see kaasa palju negatiivset energeetikat. Selles mõttes pole Mai

Ballettmeister". Mai Murdmaa.

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

Murdmaa olnud sugugi klassikaline koreograaf. Aime Leisi sõnul on tema stiiliks olnud „klassika ja vabatantsu ühildamine”.

„Iga asi laval peab olema psühholoogiliselt õigustatud, ei saa teha liigutust, millel pole tähendust,” on Mai Murdmaa ise öelnud (Õhtuleht 15. XI 2014). Keha on selleks, et luua kujundit. Vaid nii on kaduvast inimihust võimalik välja võluda midagi ülevat ja puhast.

Puhtuse teema, puhtusejanu jääb filmist kõlama. „Siinsed inimesed on puhtad, nendega saab veel midagi luua,” ütleb Mai Murdmaa stseenides, mis olid filmitud Joškar-Olas, kui ta Marimaa Ooperi- ja Balletiteatri ja Birgitta festivaliga koostöös Carl Orffi „**Aphrodite triumfi**” lavastas. „Meil on liiga palju kütünilisust. Euroopa on kütüniline ja masenduv,” leiab ta.

Filmi lõpu poole külastab Mai Murdmaa üht Hiiumaa väikest kirikut, mõndes oma üha suurenevat religioossusevajadust. Neid kaadreid vaadates mõtlesin, et huvitav, kuidas teeks Mai Murdmaa praegu Eino Tambergi „**Joanna tentat**”, oma läbimurdelavastust aastast 1970. Oli ju selle teemaks usudogmade konflikt inimese vaba tahtega. Vabaduse kujund ja kõrgema kooskõla kujund – kuidas saavutada neid ühendav koreograafiline joonis?

Partnerlussuhted

Mõlemad filmid pühendavad hulga aega portreeritavate pereelule, rõhutavad inimliku partnerluse olulisust. „Isand, milline mees!” õhkab Kaie Kõrb pärast **Viesturs Jansonsiga** kohtumist. „Kuidas ma tahaksin sellist meest!”

Tore oli ka näha noort Murdmaad ja kuulda tema abiellumise lugu mõle-

ma osapoole, nii **Valdis Jancise** kui ka tema enda suu läbi. Sellele järgnenud suhe **Kuldar Singiga** oli ambivalentne: Murdmaa kiidab Sinki, kes küll tema lapsi ei sallinud, aga kes teda loominguliselt innustas ja mustast masendusest üle aitas. Kaie Kõrbile oli kõige raskematel aegadel toeks esimene abikaasa **Jüri Trei**, aga meheliku mehe leidis ta alles **Viesturs Jansonsis**.

Isiklike suhete traagika oli mõlemas filmis küll kenasti sordiini alla peidetud ja pieteeditundlikult käsitletud, aga taas suhtega: nad on nagu *meie*. Oleksin tahtnud Mai Murdmaast kui tantsufilosoofist rohkem teada – nii nagu oleksin tahtnud Kaie Kõrbi puhul kuulda rohkem *teisest maailmast*. Reaalsusest eemaldumise olulisusest on muide kõnelnud ka Murdmaa. „Vajan midagi, mis viiks mind reaalsusest välja. Kui ma ei loo iga päev paar tundi, siis see päev ei oleks nagu üldse elatud,” ütleb ta intervjuus **Sven Karjale** („Vangis traditsiooni ja avangardi vahel”. Areen 3. IV 2003.).

Baleriin on paratamatult üksik, tantsib oma isiklike varvaste peal ja võitleb gravitatsiooniga üksinda. Pereinimesed kohanevad gravitatsiooniga, on üksteisele selles kohanemisprotsessis toeks, aga gravitatsiooniga kohanenud tantsija pole enam tantsija. Paradoks?

Katkine peegel

„Sinises kõrbes” vilksab kaadris proovisaal, milles Kaie Kõrb harjutab katkise peegli ees. Need stseenid mõjuvad veidralt tunnuslikuna. Kaie on justkui osa elust veetnud *katkise peegli* ees. Ta on ennast näinud puudulikuna rohkem, kui peaks. See ei ole olnud objektiivne peegel, vaid pisendav ja halvav, tema loomingulist arengut takistav peegel.

Ballettmeister". Mai Murdmaa.

Kitsikus, lutikad, toidumürgitus, isa mõrvamüsteerium – need kõik on selle katkise peegli osad, mis filmi emotsionaalselt mõjuvamaks muudavad, kuid teevad seda põhiteema arvel. Ballett jääb neis tagaplaanile, transtsendents lõhutakse.

„Kaiel on traagika pitsers peal,” ütleb Mai Murdmaa Kaie Kõrbi elulooraamatus „**Kaie Kõrb. Unistuste nimel**” (Fookus Meedia, 2011). „On olnud hetki, mil oleksin vajanud psühholoogi,” tunnistab Kaie Kõrb ise (samas). Partnerlusprobleemid – ja mitte ainult need – reedavad, et gravitatsiooni on Kaie Kõrbi elus olnud rohkem, kui vaja. Ta on sellest jagusaamiseks pidanud kõvasti jõudu kulutama. Kas jäi seetõttu vähemaks kunstile pühendumiseks vajalikku elaanit? Ei tea.

Kas pole see küsimus ülekohtune? Kaie Kõrbi sisemine distsipliin, tema pöörane tahe saada tantsijaks oli ilmselt. Teda treeninud **Tiiu Randviir** rääkis, et kui ta pidi kord mõjuvatel põhjustel hommikuse tunni ära jätma, siis

tegi Kaie ettepaneku, et grupp tuleb lihtsalt tund aega varem kohale – kas või enne kukke ja koitu. Kaie kreedo oli vääramatu – töö ja treening kõigepealt, siis kõik muu. „Eneseületamise momendid on siin sees,” ütleb Randviir ka filmis.

„Ameerika oleks olnud sinu maa,” ütleb **Vjatseslav Gordejev** filmis Kaie Kõrbile, justkui ette heites, et „oleks” on Kaie elus liiga suurt tähtsust etendanud. Tõsi, elulist inertsi on olnud palju. Kaie karjääri sekkus elu pidevalt. Ta tegi otsuseid, mis tagantjärele vaadates ei edendanud karjääri, vaid takistasid seda. Kaie vabandab: kõik need probleemid tulid peale. Jah, tulid. Kõigele vaatamata on ta tipus olnud, jäädes meie balletiajalukku suurte tähtedega kirjutatud nimeks.

Eneseületamine

Olen saanud oma silmaga näha, kui pühendunult Kaie Kõrb harjutab, sest ajalehetöö viis mind 1990-ndatel teema temaga ühe etenduse puhul interv-

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

juud. Jälgin seda võlutult, mõeldes balleti imele, mis on mind alati kütkestanud, seejärel aga kuulasin tema proovijärgset hädaldamist, kui raske tal on ja kuidas ta tahaks väsimusest pikali kukkuda. Milline vastuolu, mõtlesin. Vastuolu see ju oligi – vaadata saledat, plastiliselt liikuvat treenitud keha ja kuulata selle omanikku kaeblemas, kui valus ja paha tal on. See polnud justkui loogiline.

Midagi tõrjemaagilist oli sellises käitumises, mõtlen tagantjärele. Hädaldamine võis olla kaitserefleks, tähelepanu peamiselt kõrvale juhtimine. Ühelt poolt käitus meie esibaleriin nagu tavaline eesti naine, kes on ikka enda kohuseks pidanud lakkamatut vabandamist: oh, andke andeks, et ma ei suuda olla nii hea, kui peaksin. Teine põhjus oli ilmselt sügavam: alateadlikult tajus ta, et seda, mida ta laval tegelikult kogeb, nagunii lõpuni ei mõistetak.

Margit Adorf on „Sinist kõrbe” arvustades mürgiselt pistnud, et talle ei tule meelde, et mõne loova mehe peamiseks sooviks oleks last saada („Ka kunstnik on inimene”. Sirp 23. III 2012). Jah, kuigi Murusalu filmis on rõhk Kaie Kõrbi naiselikkusel ja soovil pere luua, ei olnud ta – ega ole – mitte ainult last ihkav naine, vaid ande ja meeletu tööga end tippu tõstnud baleriin.

Maia Plissetskaja on pidanud Kaie Kõrbi tugevuseks artistlikkust ja muusikaalsust. Ka võime otsustaval hetkel ennast ületada on see, mis teda suurest *meie*-hulgast välja tõstab. Mis sest, et ka Kõrb ise ütleb, et on põdeja ja nõrganärviline: kui vaja, esines ta ka palavikuga ja katkise põlvega.

Hingestatud liikumine

Ettekujutus, et liikumine pole mitte ainult tehnika, sportlik sooritus, täiu-

seni lihvitud kehaline etteaste, on tantsukunstis muutumas üha haruldasemaks. Moodsas kultuuris on ju rõhk pigem kehal, mitte vaimul. Ka tantsu esteetika on muutunud. Murdmaa aga rõhutab endiselt liigutuste hingestatud ja sümboolsust. „Algul peab olema hinge liigutus ja siis alles tuleb füüsiline liigutus. Kui aga seda hinge liigutust ei ole, füüsiline liikumine tuleb ei kuskilt, siis ei ole see enam kunst,” ütleb Mai Murdmaa. „Kui inimene hakkab tegema täiesti mehaanilist gümnaastikat, kaob ära kunsti mõte.” (Aigi Viira. „Ma olen õnneseen, sest pole teatris intriigidega päris kokku puutunud”. Õhtuleht 15. XI 2014.)

„Ta alustab loomist täielikust impulsside ja ideede kaosest ning vormib noaterana vaheda, mikromudelina täpse ja terava struktuuri,” on kirjutanud **Kristiina Garancis**, iseloomustades Mai Murdmaa loomingulist käekirja „**Kuritöö ja karistuse**” uuslavastuse põhjal („Nad tantsivadki kannatused kauniks”, Sirp 26. I 2012.).

„Peamine on tunnetus,” ütleb Murdmaa, rõhutades psüühilise kontsentratsiooni tähtsust. Nii ongi tema lavastustes olemas need väärtuslikud hetked, mil kehad kaotavad ihulisuse ja muutuvad sümboliks, omamoodi eeterlikuks kristalliks, mis meid õnnelikuks teeb. Neisse hetkedesse on sisse kirjutatud tantsukunsti ülim credo: *kehalisuse ületamise triumf*.

Loovus ja võim

Ruti Murusalu filmides on põgusalt juttu Tiit Härmist, kes Estonias võimule tulles olevat paljudega läinud konfliktiks, kaasa arvatud meie filmide tegelestega. Konfliktiks kirjeldus oli ühepoolne ja filmi loogikat pigem hakkiv kui täiendav. Loovad isiksused on keeruli-

TRÜKIMEEDIA

Teater.Muusika.Kino

Nr.: 16.09.2015

Tiraaž: 3000

sed natuurid, see pole uudis. Intriigid ei ole filmide teema, seda rõhutatakse korduvalt, aga mõlema portreeritava eluloos on kolmnurgal, kus üheks osaliseks on nemad ja teisteks osalisteks Härm ja Estonia teater, tähtis koht.

Tuleb ebaõiglust ületada, andestada, et ei jääks negatiivset energiat, ütleb Mai Murdmaa, ja tunnistab, et pole seda alati suutnud. Ka tema elus on olnud gravitatsiooni küllaga. Aga ta on sellega võitluses olnud teadlikum, programmilisem. Muidu ju poleks temast saanud rahvusvahelise haardega koreograafi, küpset, isikupärast loojat, kes suutis oma loomingulisi taotlusi realiseerida juba nõukogude ajal ja on tänagi tippvormis.

Ka filmis oli näha, et ta võib olla irooniline, järsk, kangekaelne. „Ideaal on kõrgemal kui meie, täius jääb kättesaamatuks,“ nendib ta elutargalt.

Kunsti mõte

Kokkuvõtteks. Kuigi filmide autorit kannustab soov hõlmata portreeritavate elu kõiki külgi, ei huvita mind elu ja kunsti sulam, vaid kunst, mis elust kõrgemale tõuseb, mis elu uuel, üleva- mal moel pühitseb. Sest see, mida me nii Kaie Kõrbi kui ka Mai Murdmaa puhul imetleme, on kunsti võit elu üle. Tänu neile saame osa kunstist, mis on elust suurem. Tavalise, elust muserdatud ja nõrga inimese kuvand on küll tänases kultuuris väga levinud, aga loova inimese suhtes on see ebaõiglane.

Ruti Murusalu filme vaadates tek- kis mul küsimus, kas jätkub meil vaata- jatena alandlikkust tunnistada, et kunstimaailm ei ole *meie-maailm*, see on teistsuguste inimeste maailm ja üle- pea üks eriline maailm, kuhu me võime tänu nendele üürikeseks pääseda. Me ei peaks tundma kahjurõõmu, et

nad on elu rutiinsemates osades sama- sugused kui meie, vaid tundma tänu- likkust selle eest, et nad on võimelised kinkima meile elamusi, mis meie elu rikastavad. Meie osadus nendega on suhteline. Selles mõttes pole nad *meie*, vaid *meist* suuremad.

Sütitamine

Siit ka viimane märksõna: *sütitamine*. „Seni, kui ma veel tantsijaid sütitada suudan, ma jätkan,“ ütleb Murdmaa. Sütitamine on andekate pärusmaa ja väljavalitute erivõime. See ei kuulu *meie*-mõiste juurde, vaid loomingulise inimese juurde.

Ja kuigi „Sinise kõrbe“ lõpus küti- rib Kaie Kõrb endalt pärast juube- lietendust sinist värvi maha, justkui rõhutades, et nüüd hakkab ta tavaliseks inimeseks, saab osaks *meiest*, taan- dudes lõplikult kulisside taha, jääb au- paiste talle ometi alles. Alles jääb ka see miski, mis võib küll kaduda sinise viirastusena silmapiiri taha, aga mida andekalt inimeselt pole võimalik maha pesta.

RUTI MURUSALU (sünd. 22 IV 1954 Tartus) on lõpetanud Tallinna Pedagoogilise Instituudi kõrgema kvalifikatsiooniga klubitöötaja, harrastusteatri režissööri diplomiga 1977. aastal. 1979 – 1983 õppis ta Tartu Riiklikus Ülikoolis psühholoogiat. Ta on töötanud Eesti Televisioonis ja Ees- ti Rahvusringhäälingus režissööri assis- tendi, režissööri ja produtsendina. Aasta- te jooksul on ta spetsialiseerunud tantsu jäädvustamisele, teinud portreesaateid ja filme tantsijatest ja tantsuõpetajatest ning ballettide ja tantsupeo otseülekandeid. Fil- mid: 2010 „Sündinud tantsule“; 2012 „Sinine kõrb“; 2014 „Ballettmeister“.